

UDK 631.1

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 19.07.1993.

Dr. DRAGUTIN RILKE
Dr. BOŽIDAR PETRAČ

POSJEDOVNA STRUKTURA U SASTAVU ČIMBENIKA AKTIVNOSTI OBITELJSKIH POLJOPRIVREDNIH GOSPODARSTAVA *

Visoki udjel obiteljske poljoprivrede u poljoprivredi Republike Hrvatske, u posjedovanju i uporabi osnovnih čimbenika poljoprivredne aktivnosti, prije svega poljoprivrednog, a posebno obradivog i oraničnog zemljišta, poljoprivredne radne snage, tehničkih sredstava i fonda produktivne stoke, čini pitanja vezana za uspješnost poslovanja obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, predmetom izuzetnog znanstvenog interesa. Jedno od pitanja je pitanje veličine proizvodno-tehničkih jedinica tj. veličine obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, odnosno posjedovne strukture u obiteljskoj poljoprivredi.

Posjedovnom strukturom određena je struktura obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava prema njihovim veličinama. Kako o veličini obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva zavisi njihova organiziranost, proizvodna orijentacija, robnost, opremljenost tehnikom i primjena suvremene tehnologije, u predmetnom radu analiziraju se utjecaji veličine gospodarstva na spomenuta područja.

Analizom utjecaja veličine gospodarstva na organizaciju proizvodnje, na proizvodnu orijentaciju, na robnost, na tehničku opremljenost i na primjenu suvremene tehnologije nedvosmisleno se utvrdilo, polazeći sa svih analiziranih stajališta, da je pretpostavka uspješnog uključivanja obiteljske poljoprivrede u ostvarivanje željenih ciljeva razvijanje posjedovne strukture, u smislu njena mijenjanja, s tim da se drastično smanji broj sitnih posjeda, odnosno gospodarstava, a poveća broj onih krupnijih. Drugim riječima teži se obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima dovoljno velikim da uspješno ostvaruju svoj dio zadataka u ostvarivanju ekonomskih funkcija poljoprivrede.

* Rad predstavlja dio istraživačkog rezultata na projektu: "Istraživanje i modeliranje novih financijsko ekonomskih i organizacijskih aspekata razvoja poduzeća u Republici Hrvatskoj" i "Management i marketing poljoprivredno prehrambenih sustava"

1. UVOD

U nastojanju da se utvrde mogući uzroci nepovoljnih kretanja u poljoprivrednoj proizvodnji nekog područja, odnosno da se utvrde čimbenici koji ograničavajuće djeluju na uspješnost poljoprivredne aktivnosti, neophodno je naglasiti da je uspješnost poljoprivredne aktivnosti, rezultat istovremenog djelovanja velikog broja čimbenika koji u određenom vremenu i na određenom prostoru djeluju s različitim intenzitetom i stoga u različitim međusobnim odnosima. S tim u svezi vrijedno je naglasiti da djelovanje, često isticanog, ekonomskog zakona minimuma, čije je određenje, da je uspješnost u aktivnosti određena, u osnovi, čimbenikom koji je zastupljen u najmanjoj mjeri, čini mogućim da se gotovo svaki od čimbenika te aktivnosti, razumljivo uzimajući u obzir sva poljoprivredna gospodarstva na određenom području, pojavi kao onaj koji je zastupljen u najmanjoj mjeri, bez obzira na to, da li tu mjeru izražavaju njegova kvalitativna ili kvantitativna obilježja. Naime od većeg broja utjecaja koji mogu istovremeno ograničavajuće djelovati na uspješnost poslovanja postoji, sa stajališta svakog pojedinog poljoprivrednog gospodarstva, jedan čije je djelovanje predodređujuće. U jednom slučaju to može biti neuređeno zemljište, u drugom nedovoljno obrazovani ili nedovoljno motivirani poljoprivrednik, u trećem nedostatak izvjesnih tehničkih sredstava i usljed toga nemogućnost ostvarivanja inače uobičajenih učinaka primjene suvremenih mehaničkih sredstava kao što su bolja kvaliteta radova, racionalnija uporaba reprodukcijskog materijala, veća produktivnost rada i slično. Takav čimbenik može biti i nepovoljna veličina gospodarstva, slaba organizacija rada, nepovoljna kompozicija proizvodnog programa i neki drugi. Djelovanje svakog od spomenutih čimbenika, kao i nekih drugih, može biti dominantno i stoga presudno za uspješnost aktivnosti poljoprivrednih gospodarstava, a preko njih i za uspješnost u aktivnosti poljoprivrede područja. Svaki od tih čimbenika, zbog značenja njihova utjecaja na uspješnost aktivnosti poljoprivrednih gospodarstava i poljoprivrede određenog područja, u cjelini predmetom je znanstvenog interesa i znanstvenih istraživanja. U ovom radu pokušat ćemo ispitati ulogu koju ima posjedovna struktura u poljoprivredi Republike Hrvatske u ograničavanju uspješnosti poljoprivredne aktivnosti. Naše razmatranje obuhvatit će posjedovnu strukturu u sektoru obiteljske poljoprivrede, jer

se ona, u ovom trenutku, samo u njegovim okvirima javlja kao mogući ograničavajući čimbenik aktivnosti.

2. POSJED I POSJEDOVNA STRUKTURA

Posjed je imovinsko pravna kategorija kojom se obilježava vlasništvo fizičke ili pravne osobe nad određenom imovinom. Shodno iznjemom, poljoprivredni posjed obilježava vlasništvo fizičke ili pravne osobe nad imovinom koju ta osoba koristi u poljoprivrednoj aktivnosti, dakle vlasništvo poljoprivrednog zemljišta, poljoprivrednih zgrada, poljoprivredne mehanizacije, stočnog fonda i druge imovine. Nesumnjivo, svaki je element imovine značajan za odvijanje poljoprivredne aktivnosti i posjedovanje svakog kod njih izraz je određenog posjedovnog odnosa. Međutim, veći broj različitih elemenata imovine u okviru svakog pojedinog poljoprivrednog gospodarstva i različiti njihovi međusobni, prije svega, količinski odnosi ne čine cjelokupnu imovinu jednog poljoprivrednika pogodnom osnovom za utvrđivanje veličine posjeda, naročito ako bi ona trebala poslužiti za njihovo međusobno uspoređivanje ili klasificiranje. Stoga praktični razlozi omogućavanja utvrđivanja, prikazivanja i međusobnog uspoređivanja veličina posjeda, posebno kada se veličinom posjeda želi naglasiti njen određujući utjecaj na veličinu poljoprivrednog gospodarstva, kao eksploatacione jedinice, zahtijevaju da se posjedom obilježava samo vlasništvo poljoprivrednog zemljišta. Prihvatljivo opravdanje za takovo postupanje nalazimo u činjenici da su gotovo redovito, kada je riječ o poljoprivredi, svi elementi posjeda, s mogućim izuzetkom stoke u tovu i produktivne stoke u međusobnom funkcionalno dopunjujućem odnosu i, u osnovi, u međusobnoj količinskoj razmjeri.

Opredjeljenje na "poistovjećivanje" poljoprivrednog posjeda s vlasništvom poljoprivrednog zemljišta omogućuje da se kao mjerna osnova za utvrđivanje veličine poljoprivrednog gospodarstva koristi veličina zemljišnih površina koje to gospodarstvo organizacijom proizvodnje pokriva. Međutim ponekad, što zavisi od specifičnih obilježja gospodarstva, kao mjerna osnova za utvrđivanje veličine može se koristiti i broj zaposlenih na gospodarstvu, veličina ukupnog prihoda gospodarstva, broj stoke i.t.d.

3. POSJEDOVNA STRUKTURA I POLJOPRIVREDNO GOSPODARSTVO

Značenje koje ima veličina poljoprivrednog gospodarstva daje poljoprivrednom posjedu, kao osnovi na kojoj je poljoprivredno gospodarstvo utemeljeno, i

posjedovnoj strukturi, kao izrazu raspodjele fonda poljoprivrednog zemljišta po kategorijama posjeda obrazovanih na osnovu njihovih veličina, naglašeno mjesto u sustavu čimbenika poljoprivredne aktivnosti. O posjedovnoj strukturi u poljoprivredi tj. o broju gospodarstava pojedinih kategorija, prema veličini zemljišnih površina s kojima raspolažu, zavisi u znatnoj mjeri učinkovitost i uspješnost aktivnosti samih gospodarstava ali i poljoprivrede područja koju ta gospodarstva čine. Ističući značenje posjedovne strukture ne zemarujemo činjenicu da je učinkovitost i uspješnost aktivnosti poljoprivrednih gospodarstava posljedica neposrednog i posrednog utjecaja cijelog sklopa raznih čimbenika u čijim okvirima zapaženo mjesto pripada i veličini posjeda.

Veličina poljoprivrednog gospodarstva čimbenik je koji, ovisno o obilježjima, kao uostalom i svi drugi čimbenici aktivnosti, može poticajno ili ograničavajuće, odnosno pozitivno ili negativno, utjecati na učinkovitost i uspješnost njegove aktivnosti. On dolazi do izražaja prije svega zbog svog utjecanja na:

- organizaciju proizvodnje,
- proizvodnu orijentaciju,
- stupanj robnosti,
- tehničku opremljenost i
- primjenu tehnoloških postupaka

Iako smo odvojeno naveli područja mogućih utjecanja veličine poljoprivrednih gospodarstava, na učinkovitost i uspješnost njihove aktivnosti, podvlačimo njihovu međusobnu povezanost i uvjetovanost. Organizacija proizvodnje uvjetovana je proizvodnom orijentacijom, tehničkom opremljenošću i drugim trenucima, kao što je i tehnička opremljenost uvjetovana proizvodnom orijentacijom, organizacijom proizvodnje, robnošću tj. mogućnošću stjecanja novčanog dohotka i sl.

Ne opredjeljujući se u ovom trenutku za svrshodnost eksploatacionih jedinica u poljoprivredi određenih veličina, male, srednje ili velike, to više što je vrlo teško, kada se o njima uopćeno govori, utvrditi i granice njihova međusobnog razlikovanja, želimo naglasiti neke pretpostavke i zahtjeve u svezi s predmetnim područjima mogućeg utjecanja.

U odnosu na organizaciju proizvodnje teži se za punom racionalnošću tj. za punom usklađenošću čimbenika proizvodnje, prije svega zemljišta, radne snage i strojeva. Površina zemljišta koje gospodarstvo koristi u poljoprivredne svrhe, fizička, kemijska, biološka i

morfološka svojstva tog zemljišta, namjena za koje se zemljište koristi, zatim obilježja tehničkih sredstava, posebno njihov kapacitet, te količina i kvalitetne osobine radne snage moraju biti međusobno, ali i s drugim čimbenicima, usklađeni. Kakovu veličinu poljoprivrednog gospodarstva, odnosno kolike površine, prvenstveno obradivog zemljišta, pretpostavlja takova usklađenost u uvjetima još uvijek dovoljnog broja ali relativno nedovoljno obrazovane radne snage te otvorenih mogućnosti za korišćenje i primjenu razvijene tehnike i tehnologije? Da li ispunjenje takove težnje pretpostavlja postojanje, odnosno čak i preovlađivanje malih, srednjih ili velikih gospodarstava?

Nezaobilazan problem s kojim se susreće svako poljoprivredno gospodarstvo je rješenje pitanja proizvodne orijentacije. Proizvodna orijentacija izražena je izborom vrsta biljaka i životinja koje se na gospodarstvu uzgajaju i njihovom zastupljenošću u proizvodnom programu. Izbor biljaka i životinja nesumnjivo će biti, u značajnoj mjeri, određen prirodnim uvjetima tj. reljefnim osobinama i kvalitetom zemljišta te klimatskim prilikama, dok će količinski odnosi u uzgoju pojedinih vrsta biljaka i životinja biti određeni, u osnovi, ili potrebama domaćinstva poljoprivrednika ili zahtjevima tržišta, ili će opet, jedan ili drugi od spomenutih utjecaja, u svom zajedničkom djelovanju, manje ili više doći do izražaja. Ima li se međutim u vidu da je svako poljoprivredno gospodarstvo jedinica u okviru poljoprivrede kao grane narodnog gospodarstva i da svaka takova jedinica mora svojom aktivnošću maksimalno pridonositi ostvarivanju gospodarskih funkcija poljoprivrede, onda je neosporno da bi primarni interes svakog poljoprivrednog gospodarstva morao biti udovoljavanje zahtjevima tržišta, a potom i podmirivanje potreba vlastitog domaćinstva. Da li, u jednakoj mjeri ovom zahtjevu mogu udovoljavati poljoprivredna gospodarstva svih veličina?

Udovoljavanje zahtjevima tržišta pretpostavlja izlazak poljoprivrednih gospodarstava na tržište s perspektivom njihova trajnog ostajanja na njemu. Uspješno dugoročno ostajanje poljoprivrednih gospodarstava na tržištu moguće je samo u uvjetima ostvarivanja visokoproduktivne proizvodnje. S toga razvijanje čimbenika produktivnosti rada, koji djelovanjem na sniženje proizvodnih troškova omogućuju povećanje konkurentske sposobnosti, jedini je put ostajanja poljoprivrednog gospodarstva na tržištu. Jedan od značajnih čimbenika koji može pridonijeti povećanju produktivnosti rada, svakako je primjena suvremenih tehničkih sredstava u proizvodnji. U skladu sa specifičnostima sadržaja i obilježja poljoprivredne proizvodnje,

primjena suvremenih tehničkih sredstava omogućuje izvođenje radova koji se slabijom tehnikom ne bi mogli obaviti, poboljšanje kvalitete radova, racionalnija uporaba reprodukcijskog materijala, smanjenje količine potrebnog rada radnika, obavljanje radova u optimalnim rokovima itd., dakle sve ono što znači povećanje produktivnosti i sniženje proizvodnih troškova. U svezi s tehničkom opremljenošću odnosno s tehničkim sredstvima, javlja se problem njihove nabave i njihova racionalna uporaba. Problem nabave javlja se stoga jer je često riječ o vrlo skupim sredstvima ili o cijelom sustavu sredstava koji bi omogućio potpunu mehanizaciju proizvodnog procesa u uzgoju pojedinih kultura ili vrsta stoke, tj. zatvaranje linije mehanizacije ili možda čak o kompleksnoj mehanizaciji poljoprivrednog gospodarstva, a problem njihove racionalne uporabe jer je nerijetko riječ o sredstvima velikog radnog kapaciteta. I opet se postavlja problem veličine poljoprivrednog gospodarstva i to sa stajališta njegove sposobnosti da stvara potrebnu akumulaciju i sa stajališta mogućnosti osiguranja visokog stupnja uporabe kapaciteta.

I primjena suvremenih tehnoloških postupaka od značenja je za ostvarivanje velike, kvalitetne i jeftine proizvodnje, dakle proizvodnje s obilježjima neophodnim za uspješno sučeljavanje s konkurencijom na tržištu. Suvremena tehnologija u ratarskoj proizvodnji pretpostavlja u osnovi pravovremenu i kvalitetnu obradu zemlje, uporaba kvalitetnog sjemena, pravovremeno prihranjivanje usjeva i njihovu odgovarajuću zaštitu, a u stočarskoj proizvodnji uzgoj stoke uz kvalitetan smještaj i odgovarajuću ishranu te zaštitu od bolesti. Pretpostavka i za primjenu suvremene tehnologije, uz odgovarajuću obrazovanost poljoprivrednika, je raspolaganje potrebnim sredstvima. Kakovo, s obzirom na veličinu, mora biti poljoprivredno gospodarstvo kojim bi rukovodio obrazovan poljoprivrednik, koji bi raspolagao sa sredstvima koja će mu omogućiti proizvodnju uz primjenu suvremenih tehnoloških postupaka?

Potreba uporabe suvremenih tehničkih sredstava i primjene razvijene tehnologije, kao nesumnjivih čimbenika visoko produktivne poljoprivredne proizvodnje, naglašavaju problem novčanih sredstava potrebnih za nabavku odgovarajuće mehanizacije i za stvaranje materijalnih pretpostavki za primjenu suvremenih tehnoloških postupaka. Novčana sredstva potrebna za spomenute namjene, kao uostalom i za sve druge namjene, poljoprivrednici ostvaruju prodajom poljoprivrednih proizvoda, iako se u nemalom broju slučajeva potrebe gospodarstva podmiruju i iz prihoda članova

Tablica 1.

PROSJEČAN BROJ AKTIVNIH POLJOPRIVREDNIKA I PROSJEČNA VELIČINA OBITELJSKIH
POLJOPRIVREDNIH GOSPODARSTAVA U BIVŠOJ Z.O. OSIJEK U 1990. GODINI

Kategorija obiteljskog poljoprivrednog gosp.	Prosječna veličina gospodarstva ha	Prosječan broj aktivnih poljoprivrednika na gosp.	Prosječan broj aktivnih poljoprivrednika na 1 ha
I (do 1,00 ha)	0,75	1,50	2,00
II (od 1,01 do 2,00 ha)	1,50	1,29	0,86
III (od 2,01 do 3,00 ha)	2,50	1,57	0,63
IV (od 3,01 do 5,00 ha)	4,00	1,75	0,44
V (od 5,01 do 8,00 ha)	6,50	2,21	0,34
VI (od 8,01 ha i više ha)	9,00	2,39	0,27

Izvor: Anketa o obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima u Općinama bivše ZO Osijek, 1990.

domaćinstva ostvarenih radom u inozemstvu ili bavljenjem nekim od izvanpoljoprivrednih zanimanja. Ostvarivanje novčanog dohotka iz poljoprivredne djelatnosti pretpostavlja zadovoljavajući stupanj robnosti poljoprivrednog gospodarstva. Da li je moguće postići zadovoljavajući stupanj robnosti u uvjetima svaštenja, što je gotovo redovito obilježje proizvodne orijentacije manjih poljoprivrednih gospodarstava?

Na kraju potrebno je naglasiti da uspješna organizacija proizvodnje i opredjeljenje na odgovarajuće grane biljne i životinjske proizvodnje odnosno racionalan odabir biljnih i životinjskih vrsta koje će se uzgajati na poljoprivrednom gospodarstvu, uz određivanje svrsishodnih količinskih odnosa između proizvodnji pojedinih proizvoda nesumnjivo pretpostavlja postojanje poljoprivrednika, izuzetno kvalitetnih osoba. Takav je poljoprivrednik i pretpostavka za uključivanje suvremene tehnike i razvijene tehnologije u proizvodnju. Udovoljiti zahtjevima za uspješnu organizaciju proizvodnje, za racionalnu proizvodnu orijentaciju, za visoku razinu tehničke opremljenosti, za primjenu suvremenih tehnoloških postupaka i punu tržišnu usmjerenost proizvodnje može samo mlad, zdrav, obrazovan i poletan poljoprivrednik, poljoprivrednik motiviran za aktivnost u poljoprivredi i s toga čvrsto vezan uz nju. I u ovom slučaju postavlja se pitanje veličine poljoprivrednog gospodarstva koje će biti sposobno da iznjedri poljoprivrednika takvih osoba, ali i da ga zadrži u pozivu poljoprivrednika.

4. VELIČINA POLJOPRIVREDNOG GOSPODARSTVA I NJEN UTJECAJ

4.1. VELIČINA POLJOPRIVREDNOG GOSPODARSTVA I ORGANIZACIJA PROIZVODNJE

Nedvojbena, stupanj racionalnosti organizacije proizvodnje, shvaćajući bit organizacije kao "skladno povezivanje određenih činilaca i ljudskih akcija u jedinstven i cjeloviti sistem odnosa i veza radi postizavanja određenih ciljeva"¹ pomoću kojih se "dijelovi cjeline prikupljaju, raspoređuju i kombiniraju da bi se u određenoj djelatnosti usklađeno dopunjavali i optimalno koristili",² zavisi od veličine poljoprivrednog gospodarstva, odnosno njome uvjetovanih, a gospodarstvom predstavljenih, međusobnih odnosa čimbenika njegove proizvodne aktivnosti. Ukazujući na mogućnost utjecaja veličine poljoprivrednog gospodarstva na stupanj racionalnosti organizacije proizvodnje polazimo od pretpostavke da je u uvjetima postojanja, po zemljišnim površinama, malog poljoprivrednog gospodarstva koje raspolaze odgovarajućom radnom snagom i koje raspolaze, u većoj ili manjoj mjeri, elementima razvijene tehnike, vrlo teško, gotovo nemoguće, optimalizirati odnose u uporabi osnovnih čimbenika proizvodnje, odnosno ostvariti punu uspješnost u organizaciji proizvodnje. Prisustvo problema uspostavljanja racionalne organizacije proizvodnje u uvjetima postojanja malih poljoprivrednih gospodar-

¹ Dragičević: "Leksikon političke ekonomije" sv. II "Informator" Zgb. 1965. str. 55.

² Isto

Tablica 2.

**PROSJEČAN BROJ ČLANOVA DOMAĆINSTVA ZAPOSLENIH IZVAN GOSPODARSTAVA
KOJI POVREMENO RADE NA GOSPODARSTVU NA 1 GOSPODARSTVO I NA 1 HA**

Kategorija obiteljskog poljoprivrednog gosp.	Prosječna veličina gospodarstva ha	Prosječan broj članova domaćinstva zaposlenih izvan gospodarstva koji povremeno rade na gospodarstvu na 1 gospodarstvo	Prosječan broj članova domaćinstva zaposlenih izvan gospodarstva koji povremeno rade na gospodarstvu na 1 ha
I (do 1,00 ha)	0,75	0,71	0,95
II (od 1,01 do 2,00 ha)	1,50	0,71	0,57
III (od 2,01 do 3,00 ha)	2,50	0,82	0,33
IV (od 3,01 do 5,00 ha)	4,00	0,64	0,16
V (od 5,01 do 8,00 ha)	6,50	0,64	0,10
VI (od 8,01 ha i više ha)	9,00	0,18	0,02

Izvor: Anketa o obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima u Općinama bivše ZO Osijek, 1990.

stava potkrijepit ćemo pregledom međusobnih odnosa broja aktivnih poljoprivrednika i količine zemljišta koju ti poljoprivrednici obrađuju u anketom³ obuhvaćenim obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima.

Prosječan broj aktivnih poljoprivrednika po gospodarstvu kreće se od 1,50 za gospodarstva I. kategorije tj. za gospodarstva veličine do 1,00 ha, do 2,39 za gospodarstva VI. kategorije tj. za gospodarstva veličine preko 8,00 ha. Uzimajući u obzir prosječnu veličinu poljoprivrednih gospodarstava pojedinih kategorija kao i prosječan broj aktivnih poljoprivrednika na 1 ha poljoprivrednog zemljišta tada u gospodarstvima VI. kategorije tj. u gospodarstvima prosječne veličine 9 ha na 1 ha dolazi svega 0,27 aktivnih poljoprivrednika, a u gospodarstvima I. kategorije tj. onima prosječne veličine 0,75 ha čak 2 aktivna poljoprivrednika tj. gotovo 10 puta više.

Prosječan broj aktivnih poljoprivrednika na 1 ha u gospodarstvima svih kategorija istovremeno je i uzrok i posljedica pojave niza utjecaja kao što su životna dob poljoprivrednika, njihova obrazovanost, prilike u obitelji, struktura proizvodnje, tehnička opremljenost, izvori prihoda domaćinstva i dr. Međutim, nezavisno od utjecaja koji djeluju na odnos broja aktivnih poljoprivrednika i zemljišnih površina u poljoprivrednim gospodarstvima, nesumnjivo je da je taj

odnos, pa prema tome i sa stajališta tog odnosa utvrđen stupanj racionalnosti organizacije proizvodnje, to nepovoljniji što je veličina poljoprivrednog gospodarstva manja.

Iznijeti zaključak dodatno opravdavaju podaci o prosječnom broju članova domaćinstva poljoprivrednika zaposlenih izvan gospodarstva, a koji povremeno rade na gospodarstvu, i to na jedno gospodarstvo po kategorijama i na jedan ha za gospodarstvo prosječne veličine svake kategorije.

Iz pregleda koji iznosimo u nastavku proizlazi da, u prosjeku, na svakom gospodarstvu I. kategorije, a to su ona najmanja, povremeno radi u prosjeku 0,71 član domaćinstva, inače zaposlen izvan gospodarstva, na svakom gospodarstvu II. kategorije, također, 0,71 takav član, na gospodarstvu III. kategorije 0,82, na gospodarstvu IV. kategorije 0,64, na gospodarstvu V. kategorije 0,64 člana, a na svakom gospodarstvu VI. kategorije 0,18 članova domaćinstva inače zaposlenog izvan gospodarstva.

Na 1 ha zemljišta gospodarstva svrstanog u I. kategoriju, a prosječne veličine, dolazi 0,95 članova domaćinstva zaposlenog izvan gospodarstva, a koji povremeno radi na gospodarstvu, na 1 ha zemljišta gospodarstva svrstanog u II. kategoriju 0,57 takovih članova domaćinstava, kod gospodarstva III. kategorije taj broj iznosi 0,33, kod IV. kategorije 0,16, kod V. kategorije 0,10 i VI. kategorije 0,02.

U ocjeni utjecaja veličine gospodarstva na stupanj racionalnosti organizacije proizvodnje, tretman članova domaćinstva poljoprivrednika zaposlenih izvan gospodarstva, a koji povremeno rade na gospodarstvu,

³ Predmetnom anketom obuhvaćeno je 168 obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava na području bivše ZO Osijek, po 12 u svakoj od 14 općina, jednako mjerno raspoređenih u šest kategorija gospodarstava, prema njihovoj veličini. Anketom je bilo obuhvaćeno, iz svih 28 mjesta, po jedno gospodarstvo veličine do 1,00 ha između 1,01 i 2,00 ha, između 2,01 i 3,00 ha između 3,01 i 5,00 ha, između 5,01 i 8,00 ha i preko 8,01 ha.

ne može biti istovjetan s tretmanom aktivnih poljoprivrednika jer riječ je o mnogim razlozima, i o različitim opsegu, angažiranju. Najčešći razlozi većeg angažiranja članova domaćinstava zaposlenih izvan gospodarstva na manjim gospodarstvima je njihova slabija tehnička opremljenost, slabije materijalne mogućnosti i zato slabije mogućnosti za primjenu suvremenije tehnologije, posebno za primjenu kemijskih sredstava u proizvodnji, zatim proizvodnja, znatnim dijelom, za vlastite potrebe i stoga svaštarenje u proizvodnji, nadalje, često nepovoljna dobna i spolna struktura aktivnih poljoprivrednika, naročito na manjim gospodarstvima, zbog opredjeljenja većeg broja mladih, a posebno muškaraca na zapošljavanje u izvan poljoprivrednim djelatnostima, itd.

4.2. VELIČINA POLJOPRIVREDNOG GOSPODARSTVA I PROIZVODNA ORIJENTACIJA

Proizvodnu orijentaciju, šire shvaćenu, kao opće opredjeljenje poljoprivrednog gospodarstva na specijaliziranu ili svaštarsku proizvodnju, a uže shvaćenu kao opredjeljenje na uzgoj određenog manjeg broja vrsta kulturnog bilja i životinja i na takvoj osnovi proizvodnju određenih poljoprivrednih proizvoda, također smatramo područjem utjecaja veličine poljoprivrednog gospodarstva. Naglašavajući utjecanje veličine poljoprivrednog gospodarstva na proizvodnu orijentaciju ne zanemarujemo činjenicu da je proizvodna orijentacija poljoprivrednog gospodarstva posljedica utjecanja i niza drugih čimbenika, među kojima je posebno vrijedno istaknuti, veličinu i strukturu obitelji domaćina, broj, dobnu i spolnu strukturu članova domaćinstva opredjeljenih za poljoprivrednu aktivnost, obrazovanost članova domaćinstva-aktivnih poljoprivrednika, navike članova domaćinstva u proizvodnji i potrošnji poljoprivrednih proizvoda, zatim ekonomsku snagu domaćinstva, izvore i veličinu prihoda članova domaćinstva, mogućnost dobivanja kredita i oblike mogućeg povezivanja s drugim poljoprivrednim gospodarstvima, pa i poduzećima iz drugih gospodarskih oblasti, opremljenost tehničkim sredstvima, udaljenost od tržišta i prometnu povezanost s tržištem, organiziranost otkupne trgovine, cijene poljoprivrednih proizvoda i drugo. Vrijedno je naglasiti da je i na oblikovanje obilježja nekih od spomenutih čimbenika djelovala i veličina poljoprivrednog gospodarstva. Iako je to utjecanje razumljivo i prirodno, u odnosu na veći broj iznijetih čimbenika, ipak primjera radi iznosimo neke od njih. Tako ekonomska snaga domaćinstva ovisi u značajnoj mjeri o veličini gospodarstva, veli-

činom gospodarstva određena je upućenost nekih od članova domaćinstva na aktivnost i stjecanje dohotka izvan gospodarstva, razina tehničke opremljenosti također je određena veličinom gospodarstva itd.

Veliki broj utjecaja koji se javljaju u raznovrsnim kombinacijama i s različitim intezitetom čine proizvodnu orijentaciju svakog pojedinog gospodarstva specifičnom. U takovim uvjetima utjecaj veličine poljoprivrednog gospodarstva na proizvodnu orijentaciju potkrijepit ćemo nekim općim saznanjima dobivenim provedenom, prethodno spomenutom anketom.

Proizvodnu orijentaciju obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava u našim uvjetima, općenito uzevši obilježava svaštarenje. Gotovo svako od ovih gospodarstava, bilo ono malo ili veće, uzgaja pšenicu i kukuruz, nadalje od povrtnih kultura naglašen je uzgoj krompira, kupusa, kelja, luka, češnjaka, krastavaca, bundeva, rajčica, paprika i salate, zatim uzgaja se poneko voćno stablo i poneki čokot vinove loze, a od životinjskih vrsta uzgajaju se, gotovo u svim obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima, svinje i perad, a u okvirima onih većih i goveda. Zastupljenost proizvodnje velikog broja različitih poljoprivrednih proizvoda u proizvodnim programima obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava razlog su isticanju svaštarenja kao općeg obilježja njihove proizvodne orijentacije, a opravdava ga postotak obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava pojedinih kategorija koja sudjeluju u uzgoju određenih biljnih i životinjskih vrsta.

Uz ocjenu o svaštarenju kao općem obilježju proizvodne orijentacije obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava na području bivše ZO Osijek valja naglasiti dva trenutka i to:

1. da je mogućnost razvoja izvjesnih proizvodnji na nekim gospodarstvima nižih kategorija ograničena zbog malih površina s kojima raspolažu - riječ je primjerice o proizvodnji mlijeka, tovu goveda pa i tovu svinja na gospodarstvima I. i II. kategorije koja nemaju mogućnosti za vlastitu proizvodnju stočne hrane ili o gospodarstvima, naročito I. kategorije tj. onih koja prema našoj kategorizaciji raspolažu s najviše 1ha poljoprivrednih površina i kod kojih stoga, u uvjetima uporabe plodoreda, dvopolja, uzgoj jedne kulture onemogućuje, u istoj godini, uzgoj druge (pšenica - kukuruz),
2. da su količinski odnosi u proizvodnji proizvoda zastupljenih u strukturi proizvodnje, po poljoprivrednim gospodarstvima, različiti. Oni su posljedica djelovanja velikog broja utjecaja među kojima posebno ističemo mjesto proizvoda u autore-

Tablica 3.

ZASTUPLJENOST OBITELJSKIH POLJOPRIVREDNIH GOSPODARSTAVA POJEDINIH KATEGORIJA NA PODRUČJU BIVŠE ZO OSIJEK, U UZGOJU POJEDINIH BILJNIH I ŽIVOTINJSKIH VRSTA U 1990.

Biljna i životinjska proizvodnja	Kategorija obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava u %					
	I	II	III	IV	V	VI
Uzgoj pšenice	35,7	60,7	78,6	96,4	89,3	100,0
Uzgoj kukuruza	71,4	96,4	96,4	100,0	96,4	100,0
Uzgoj povrća	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Uzgoj voćnih stabala*	96,4	89,3	100,0	85,7	100,0	100,0
Uzgoj vinove loze*	60,7	60,7	96,4	78,6	100,0	100,0
Tov svinja	46,4	53,6	71,4	64,3	71,4	78,6
Uzgoj peradi	92,8	96,4	85,7	96,4	92,8	96,4
Tov goveda	---	3,6	3,6	10,7	21,4	42,8
Uzgoj mliječnih goveda	7,1	17,9	35,7	46,4	82,1	92,8

Izvor: Anкета o obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima u Općinama bivše ZO Osijek, 1990.

* Napomena: Uzgoj voćnih stabala i vinove loze obuhvaća uz uzgoj u voćnjacima i vinogradima i uzgoj uz kuću u dvorištima i vrtovima

produkciji i autokonzumu, položaj proizvoda na tržištu, tržišnu orijentaciju gospodarstva, upućenost domaćinstva poljoprivrednika na poljoprivrednu djelatnost kao izvor dohotka, položaj gospodarstva u prostoru, prirodne uvjete i navike poljoprivrednika u proizvodnji i potrošnji.

Različiti količinski odnosi u proizvodnji poljoprivrednih proizvoda po poljoprivrednim gospodarstvima naglašavaju pitanje mjere svaštarenja. Svaštarenje je opće obilježje, a mjera svaštarenja je specifično obilježje svakog pojedinog gospodarstva. Mjera svaštarenja određena je kako brojem proizvoda koji se uzgajaju na poljoprivrednom gospodarstvu tako i opsegom proizvodnje svakog pojedinog od njih. Što je naglašenost proizvodnje nekog od proizvoda u proizvodnom programu veća, to je stupanj svaštarenja manji. S obzirom na to da je mogućnost naglašavanja proizvodnje nekih proizvoda moguća u glavnom samo na većim gospodarstvima to gotovo redovito veća gospodarstva odlikuje niži stupanj svaštarenja.

Primjera radi ističemo da od 56 anketiranih gospodarstava I. i II. kategorije svega četiri uzgaja jedno ili dva goveda, a od 56 gospodarstava V. i VI. kategorije njih 18 uzgaja 5 i više grla goveda i da gospodarstva I. kategorije koriste za uzgoj pšenice u prosjeku oko 0,46 ha a gospodarstva V. i VI. kategorije 3 i više ha. Dakle nesumnjivo je da je svaštarenje opće obilježje proizvodne orijentacije obiteljskih poljopriv-

rednih gospodarstava, ali mjera svaštarenja to je manje izražena što je poljoprivredno gospodarstvo veće. Veće gospodarstvo može stoga koristiti, u izvjesnoj mjeri, i neke povoljne učinke specijalizirane proizvodnje.

4.3. VELIČINA POLJOPRIVREDNOG GOSPODARSTVA I ROBNOST

Robnost, koju smo također istakli kao područje utjecaja veličine poljoprivrednog gospodarstva je sposobnost gospodarstva, da dio svoje proizvodnje usmjeri na tržište. Za poljoprivredna gospodarstva ona je izuzetno značajna jer prodajom svojih proizvoda na tržištu poljoprivredno gospodarstvo, odnosno domaćinstvo, ostvaruje novčani dohodak - pretpostavku kako ostvarenja željene razine životnog standarda tako i omogućavanja odvijanja reprodukcijonog procesa. S obzirom na sadržaj robnosti tj. izražavanje sposobnosti gospodarstva da dio rezultata vlastite poljoprivredne proizvodnje proda na tržištu, njena veličina ovisi, s jedne strane o veličini i strukturi finalne proizvodnje, a s druge strane o veličini i strukturi potrošnje finalnih proizvoda vlastite proizvodnje na vlastitom poljoprivrednom gospodarstvu i u vlastitom domaćinstvu poljoprivrednika, odnosno o autoreprodukciji i autokonzumu. Sa stajališta ostvarivanja određene proizvodnje i sa stajališta potrošnje vlastitih proizvoda na gospodarstvu i u domaćinstvu svako je poljoprivredno gospodarstvo posebna jedinica koja je podvrgnuta spe-

Tablica 4.

STRUKTURA DOMAĆINSTAVA PREMA BROJU ČLANOVA PO KATEGORIJAMA GOSPODARSTAVA
NA PODRUČJU BIVŠE ZO OSIJEK U 1990. GODINI u %

Broj članova domaćinstva	Kategorija gospodarstva					
	I	II	III	IV	V	VI
do 2	39,3	35,8	28,6	35,8	21,4	10,7
3 - 4	39,3	42,8	50,0	28,5	25,0	32,1
5 - 6	17,8	21,4	17,8	32,1	46,4	50,0
7 - 8	3,6	---	3,6	3,6	7,2	7,2
9 i više	---	---	---	---	---	---
ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: Anketa o obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima u Općinama bivše ZO Osijek, 1990.

cifičnom spletu utjecaja kako po njihovom broju i sadržaju tako i po intenzitetu njihova djelovanja. Utjecaji kao što su npr. veličina i struktura obitelji, navike u proizvodnji i potrošnji, izvori i veličina dohotka članova domaćinstva, cijene poljoprivrednih proizvoda, razvijenost otkupne trgovine, prometna povezanost sjedišta gospodarstva i tržišta, interes poljoprivrednika za ulaganje itd. utječu na to što će se i u kojim količinama proizvoditi, što će se i u kojim količinama trošiti na gospodarstvu i domaćinstvu i što i u kojim količinama od proizvedenih proizvoda treba prodati kako bi se u određenom trenutku ostvario željeni novčani dohodak i stvorile materijalne pretpostavke za ostvarenje nekog cilja.

Pojednostavljeno uzevši, stupanj robnosti proizilazi iz odnosa veličine i strukture proizvodnje finalnih poljoprivrednih proizvoda na gospodarstvu i veličine i strukture potrošnje vlastitom aktivnošću proizvedenih finalnih poljoprivrednih proizvoda na vlastitom gospodarstvu i u vlastitom domaćinstvu poljoprivrednika.

Polazeći od proizvodne orijentacije obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava koju obilježava, kao što smo utvrdili, svaštarenje a koje je uvjetovano, uglavnom, nastojanjem poljoprivrednika da potrebe domaćinstva za poljoprivrednim proizvodima u najvećoj mjeri podmiruje vlastitom proizvodnjom možemo zaključiti da na opseg i strukturu proizvodnje na gospodarstvu utječe i veličina i struktura obitelji poljoprivrednika i navike u potrošnji. Razumljivo je da je utjecaj ovih trenutaka to naglašeniji što je poljoprivredno gospodarstvo manje. Suprotno tome, značenje i potreba uvažavanja prirodnih uvjeta, koji su istovre-

meno i tehnološki čimbenici proizvodnje i ekonomskih uvjeta proizvodnje i prodaje, koji, među ostalim, omogućavaju plasman proizvoda na tržištu po cijenama prihvatljivim za poljoprivrednika, to je naglašenije što je gospodarstvo veće.

U pogledu veličine i strukture obitelji, koja uglavnom i čini domaćinstvo kao i navika u potrošnji vrijedno je naglasiti da veličina domaćinstva, gotovo nimalo ne ovisi o veličini poljoprivrednog gospodarstva. Prikaz sudjelovanja domaćinstva koja se oslanjaju na gospodarstva pojedinih kategorija veličine, a prema broju članova, koji u nastavku iznosimo, gotovo u cjelini potvrđuje iznijeti zaključak.

Uvažavajući, uz utvrđenu sličnost u zastupljenosti domaćinstava pojedinih kategorija gospodarstava prema broju članova i spoznaje o namjeni poljoprivrednih proizvoda za podmirivanje osnovnih potreba te o, manje više, istovjetnim navikama članova domaćinstava u potrošnji poljoprivrednih proizvoda u gotovo svim domaćinstvima, može se ustvrditi da ne postoje osjetnije razlike u veličini i strukturi potrošnje poljoprivrednih proizvoda u domaćinstvima raznih kategorija gospodarstava. Ovaj zaključak dobiva potvrdu u malom odstupanju od prosjeka, za sva domaćinstva poljoprivrednika, broja svinja koje se kolju za vlastite potrebe, broja povrtnih kultura i angažiranih površina za njihov uzgoj, broja kokoši i druge peradi u ekstenzivnom uzgoju, količine pšenice koja se zadržava za vlastite potrebe itd.

Potrošnja koja utječe na smanjenje stupnja robnosti poljoprivrednog gospodarstva, uz potrošnju finalnih poljoprivrednih proizvoda vlastite proizvodnje u domaćinstvu poljoprivrednika, je i potrošnja takovih

Tablica 5.

**OBITELJSKA GOSPODARSTVA POJEDINIH KATEGORIJA NA PODRUČJU BIVŠE ZO OSIJEK
PREMA VELIČINI STOČNOG FONDA U 1990. GODINI u%**

Fond stoke	Kategorija gospodarstva					
	I	II	III	IV	V	VI
Goveda 3 i više grla	---	---	7,2	21,4	46,4	71,4
Svinje 6 i više grla	39,3	39,3	50,0	46,4	82,1	85,7
Ovce 6 i više grla	---	---	---	3,6	17,8	21,4
Perad 30 i više komada	25,0	21,4	14,3	50,0	57,1	53,6

Izvor: Anketa o obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima u Općinama bivše ZO Osijek, 1990.

proizvoda na gospodarstvu poljoprivrednika. Budući da je ovdje riječ samo o potrošnji finalnih poljoprivrednih proizvoda vlastite proizvodnje to je utjecaj takove potrošnje na stupanj robnosti u uobičajenim prilikama, gotovo zanemariv. Riječ je o proizvodima inače namjenjenim prodaji ali koji se iz raznoraznih razloga, prvenstveno radi slabe potražnje, neorganiziranog otkupa, dispariteta cijena itd. ne prodaju. Primjeri uporabe merkantilne pšenice kao sjemena ili kao stočne hrane, uporabe mlijeka u ishrani stočnog podmlatka i sl. to pokazuju.

Drugi čimbenik kojim je određen stupanj robnosti je veličina i struktura proizvodnje finalnih poljoprivrednih proizvoda. Veće obiteljsko gospodarstvo omogućuje i veću proizvodnju što nesumnjivo potvrđuje i pregled veličine stočnog fonda po gospodarstvima pojedinih kategorija

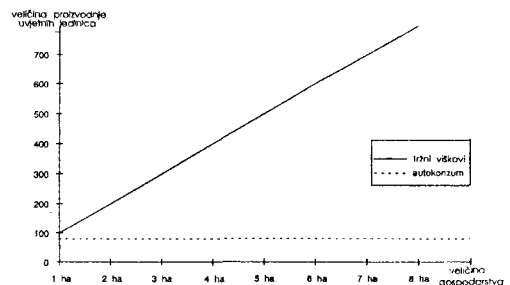
Veća obiteljska gospodarstva u mnogo značajnijoj mjeri sudjeluju u uzgoju većeg broja stoke, a angažiraju i veće površine za uzgoj osnovnih ratarskih kultura, pšenice i kukuruza. Osim toga veća obiteljska gospodarstva, u svojim proizvodnim programima, imaju ponekad sadržan i uzgoj industrijskog bilja a za njih je karakterističan i uzgoj stočnog krmnog bilja sa svrhom njegova oplemenjivanja kroz stočarsku proizvodnju.

Ostajući na stajalištu da se veličina i struktura potrošnje poljoprivrednih proizvoda vlastite proizvodnje u domaćinstvima poljoprivrednika koji posjeduju poljoprivredna gospodarstva različite veličine, mnogo ne razlikuje, a uvažavajući da se bolje imovno stanje poljoprivrednika s većim poljoprivrednim gospodarstvom odražava na veću potrošnju niza drugih proizvoda kao što su šećer, ulje, miridije, ribe, kupovni alkohol i bezalkoholna pića, cigarete, zatim odjeća, obuća, sredstva za održavanje osobne higijene i zdravlja, namještaj i oprema za domaćinstvo, sredstva za

podmirivanje kulturnih potreba itd., možemo zaključiti da će otklon linije koja izražava kretanje tržišnih viškova, stvorenih u običajenim uvjetima proizvodnje, od linije koja izražava autokonzum biti to veći što je poljoprivredno gospodarstvo veće.

Graf 1.

**AUTOKONZUM I TRŽNI VIŠKOVI NA
GOSPODARSTVIMA RAZLIČITE VELIČINE**

Pod vrlo pojednostavljenom pretpostavkom da gospodarstva na 1 ha zemljišnih površina ostvari prosječnu proizvodnju od 100 jedinica i da je autokonzum na svim gospodarstvima, neovisno o njihovoj veličini, 80 jedinica onda će tržišni viškovi na gospodarstvu od 1 ha iznositi 20 jedinica, a svaki daljnji ha omogućit će stvaranje daljnjih, teoretski gotovo cijelih, 100 jedinica tržnog viška.

4.4. VELIČINA GOSPODARSTVA I TEHNIČKA OPREMLJENOST

U sustavu čimbenika koji utječu na obilježja poljoprivredne aktivnosti i koji, prema tome, utječu na mjeru u kojoj se na poljoprivrednom gospodarstvu

ostvaruje željena tj. opsežna, kvalitetna i jeftina proizvodnja, izuzetno značajno mjesto zauzima tehnička opremljenost gospodarstva.

Tehnička opremljenost poljoprivrednog gospodarstva predstavljena je brojem pojedinih tehničkih sredstava i njihovim kvalitetnim obilježjima, kao što su starost, snaga, namjena, kompletiranost sa stajališta cjeline tehnološkog procesa i jedinstva sustava sredstava, eksploataciona pouzdanost itd.

Primjena odgovarajućih tehničkih sredstava omogućuje pravovremeno i kvalitetno obavljanje radova uz uštede živog rada, ostvarivanje povećane produktivnosti rada i racionalna uporaba reprodukcijuskog materijala. Primjena suvremenih tehničkih sredstava, uvažavajući iznijete učinke, neizbježnost je u današnjim uvjetima borbe za tržište, borbe u kojoj uspijevaju samo oni koji proizvode kvalitetne i jeftine proizvode.

Opremanje poljoprivrednog gospodarstva suvremenim tehničkim sredstvima pretpostavlja s jedne strane sposobnost gospodarstva da osigura dovoljno novčanih sredstava za nabavku tehničkih sredstava ili cijelog sustava sredstava koji bi omogućio zatvaranje linije mehanizacije, a čiji je broj uvjetovan proizvodnom orijentacijom gospodarstva, ili koji bi dopustio ostvarenje kompleksne mehanizacije. Druga je pretpostavka vezana za mogućnost racionalnog, odnosno, što je moguće većeg stupnja uporabe sredstava. Problem većeg stupnja uporabe sredstava sastoji se s jedne strane u nastojanju da se ostvare, s određenim sredstvima, u danom vremenu, maksimalno mogući učinci, a s druge strane u nastojanju da se u najvećoj mogućoj mjeri uskladi fizičko i ekonomsko zastarijevanje sredstava. Mjeru u kojoj posjedovna struktura, odnosno veličina gospodarstva, utječe na mogućnost nabavke tehničkih sredstava i mogućnost usklađivanja fizičkog i ekonomskog zastarijevanja tih sredstava pokušat ćemo prikazati rezultatima dobivenim anketom o individualnim poljoprivrednim gospodarstvima na području bivše ZO Osijek.

Iako je tehnička opremljenost predstavljena ukupnom tehnikom, u našim razmatranjima, a imajući u vidu da traktor, kao izraz vučne snage, veže na sebe i određeni, manji ili veći, broj priključnih oruđa, razinu tehničke opremljenosti prikazat ćemo brojem i snagom traktora po pojedinim kategorijama veličine poljo-

privrednih gospodarstava, a zatim i opremljenošću tih gospodarstava radnim, odnosno priključnim oruđima.

Podaci sadržani u pregledu, koji iznosimo u nastavku, pokazuju da je u trenutku anketiranja 168 obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava posjedovalo ukupno 133 traktora. Raspored traktora po poljoprivrednim gospodarstvima različitih kategorija bio je nejednak. Od 28 poljoprivrednih gospodarstava svake kategorije traktor je posjedovalo u I. kategoriji 7 gospodarstava, u II. kategoriji 11 gospodarstava, u III. kategoriji 15 gospodarstava, dok je u IV, V. i VI. kategoriji svako gospodarstvo posjedovalo traktor, što-više neka od njih, naročito u VI. kategoriji posjedovala su i dva traktora.

Tablica 6.

TRAKTORI NA OBITELJSKIM POLJOPRIVREDNIM GOSPODARSTVIMA PO KATEGORIJAMA NA PODRUČJU SLAVONIJE I BARANJE U 1990. GODINI

Kategorija gospodarstava	I	II	III	IV	V	VI	Ukupno
Broj traktora	7	11	15	29	30	41	133
Broj traktora na 1 gospodarstvo	0,25	0,39	0,54	1,04	1,07	1,46	0,79
% ukupnog broja traktora	5,3	8,3	11,3	21,8	22,5	30,8	100,0

Izvor: Anketa o obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima u Općinama bivše ZO Osijek, 1990.

Gospodarstva nižih kategorija zbog malog opsega i slabe robnosti svoje proizvodnje i stoga malog novčanog dohotka nemaju mogućnosti da u iole značajnijoj mjeri opreme svoje gospodarstvo odgovarajućim tehničkim sredstvima. I ovaj mali broj traktora koje ova gospodarstva posjeduju nabavljena su znatnim dijelom uzuporabu sredstava dohotka članova domaćinstava zaposlenih izvan gospodarstva. Stajalište da nepovoljna posjedovna struktura ograničavajuće djeluje na opremanje manjih poljoprivrednih gospodarstava tehničkim sredstvima, zbog nedostatka sredstava, podacima iz ovog pregleda dobiva potvrdu.

Netom iznijeto stajalište potkrijepljuju i podaci o distribuciji traktora prema snazi po kategorijama gospodarstava. Na gospodarstvima nižih kategorija prevladavaju traktori slabije snage tj. do 35 KW, a za gospodarstva viših kategorija karakteristična je značajna zastupljenost traktora snage preko 35 KW.

Tablica 7.

TRAKTORI NA OBITELJSKIM POLJOPRIVREDNIM
GOSPODARSTVIMA SLAVONIJE I BARANJE
U 1990. GODINI PREMA SNAZI TRAKTORA

Snaga traktora KW	Kategorija gospodarstava						Ukupno
	I	II	III	IV	V	VI	
do 20	---	1	2	---	---	---	3
20 - 25	2	4	2	4	6	3	21
25 - 35	3	5	9	18	10	8	53
35 - 45	1	1	2	5	6	17	32
45 - 55	---	---	---	1	7	7	15
55 i više	1	---	---	1	1	6	9
ukupno	7	11	15	29	30	41	133

Izvor: Anкета o obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima u Općinama bivše ZO Osijek, 1990.

Vrijedno je napomenuti da je od ukupno 133 traktora prikazanih u prethodnom pregledu 9 traktora ili 6,8% na dan prikupljanja podataka, bilo starije od 20 godina, 56 traktora ili 42,1% bilo je staro između 10 i 20 godina, a 68 traktora ili 51,1% bilo je mlađe od 10 godina.

Ocjenjivanje razine tehničke opremljenosti na osnovi broja traktora uobičajeno je ali i nedostatno. Traktor bilo u kretanju, bilo u stacionarnom radu ostvaruje svoju funkciju samo ukoliko su mu pridodana odgovarajuća priključna oruđa za obavljanje radnih operacija. Opremljenost gospodarstava nižih kategorija priključnim oruđima, ukupno i po traktoru, zaostaje za opremljenošću gospodarstava viših kategorija.

Tablica 8.

PRIKLJUČNA ORUĐA NA OBITELJSKIM
POLJOPRIVREDNIM GOSPODARSTVIMA
SLAVONIJE I BARANJE PO KATEGORIJAMA
POSJEDA U 1990. GODINI

Vrsta oruđa	Kategorija posjeda					
	I	II	III	IV	V	VI
Plug jedno brazni	1	4	10	19	14	6
Plug dvobrazni	7	9	10	23	27	34
Drljača	2	8	5	21	24	24
Tanjurača	6	5	11	24	25	27
Sijačica kukuruza	3	1	3	12	18	24
Sijačica žita	1	2	---	8	10	18
Prskalica	1	4	3	11	17	23
Kultivator	2	---	5	14	24	23
Kosilica za travu	1	2	4	8	12	20

Vrsta oruđa	Kategorija posjeda					
	I	II	III	IV	V	VI
Rasipač gnojiva	---	1	5	8	8	4
Traktorska prikolica	---	3	10	17	25	35
Ukupan broj oruđa	24	39	66	165	204	238
Prosječan broj priključaka na 1 traktor	3,4	3,5	4,4	5,7	6,8	5,8
Prosječan broj priključaka na 1 gospodarstvo	0,85	1,39	2,36	5,89	7,28	8,50

Izvor: Anкета o obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima u Općinama bivše ZO Osijek, 1990.

Pregledom priključnih oruđa na anketiranim obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima Slavonije i Baranje obuhvaćeno je 10 vrsta osnovnih priključnih oruđja i traktorska prikolica. Ukupan broj priključnih oruđja i traktorskih prikolica na gospodarstvima I. kategorije iznosio je 24 što iznosi po traktoru 3,4 priključaka. Gospodarstva II. kategorije imala su ukupno 39 priključaka, odnosno po traktoru 3,5. Gospodarstvo III. kategorije sa 66 priključaka imala su po traktoru 4,4 priključaka, gospodarstva IV. kategorije sa 165 priključaka imala su po traktoru 5,7 priključaka, gospodarstva V. kategorije s 204 priključaka imala su po traktoru 6,8 priključaka, a ona najveća gospodarstva, tj. gospodarstva VI. kategorije, imala su 238 priključaka, odnosno po traktoru 5,8 priključaka.

Podaci o prosječnom broju priključaka po gospodarstvu pojedinih kategorija još bolje ocrtavaju stanje. Na svako gospodarstvo I. kategorije otpadalo je u prosjeku svega 0,85 priključaka, pri čemu se ne smije zanemariti da su našim pregledom priključaka obuhvaćena zaista samo osnovna i gotovo svakom gospodarstvu neophodna oruđa. Prosječan broj priključnih oruđa po gospodarstvima II. kategorije iznosio je 1,39, na gospodarstvima III. kategorije 2,36, na gospodarstvima IV. kategorije 5,89, na gospodarstvima V. kategorije 7,28, a na gospodarstvima VI. kategorije 8,50. I ovi podaci pokazuju da je nesposobnost gospodarstava za nabavke oruđa za rad to veća što su ona manja. Pri isticanju ovog stajališta ne zanemarujemo niti manje potrebe tih gospodarstava za većim brojem priključaka.

Potvrdu iznjetog stajališta nalazimo i u podacima prema kojima od anketiranih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava uglavnom samo ona najveća tj. gospodarstva V. i VI. kategorije posjeda, iako je i njihov broj mali, posjedovali su u trenutku anketiranja berače kukuruza, utovarivače gnojiva, prevrtače, sa-

kupljače i preše za sijeno, kombajne za žito i kukuruz, mlin za silažu i muzni aparat.

Druga pretpostavka za opravdanost opremanja poljoprivrednog gospodarstva odgovarajućim tehničkim sredstvima je mogućnost njihove racionalne uporabe. Bit "racionalnog" je višeznačna, i uključuje izuzetno značajno pitanje mjere kojom se sredstva koriste. Odrednice mjere u uporabi tehničkih sredstava imaju svoju osnovu uglavnom u veličini poljoprivrednog gospodarstva, iako ne zanemarujemo i odgovarajući utjecaj proizvodne orijentacije.

Utjecaj veličine poljoprivrednog gospodarstva na mjeru kojom se sredstva koriste prikazujemo uporabom kapaciteta traktora na Anketom obuhvaćenim gospodarstvima.

Tablica 9.

BROJ TRAKTORA NA OBITELJSKIM
POLJOPRIVREDNIM GOSPODARSTVIMA
SLAVONIJE I BARANJE PREMA STUPNJU
UPORABE KAPACITETA U 1990. GODINI

Stupanj korišćenja kapaciteta	Kategorija posjeda						Ukupno
	I	II	III	IV	V	VI	
do 10 %	4	9	8	12	9	---	42
11% - 20 %	2	1	3	11	8	17	42
21% - 30 %	1	1	2	3	7	9	23
31% - 40 %	---	---	---	1	3	4	8
41% - 50 %	---	---	1	---	---	3	4
51% - 75 %	---	---	---	1	1	4	6
75 % i više	---	---	1	1	2	4	8
Ukupno traktora	7	11	15	29	30	41	133

Izvor: Anкета o obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima u Općinama bivše ZO Osijek, 1990.

Podaci o broju traktora koji se određenom mjerom koriste na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima pokazuju da su mogućnosti gospodarstva nižih kategorija da u većoj mjeri koriste svoje traktore daleko manje od takovih mogućnosti gospodarstava viših kategorija. Vrijedno je naglasiti da na takovo stanje ne utječu samo manje zemljišne površine s kojima raspolažu gospodarstva nižih kategorija već i vrlo slaba opremljenost tih gospodarstava priključnim oruđima. Iznijeti podaci o opremljenosti priključnim oruđima obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, obuhvaćenih Anketom, prema kojima su gospodarstva VI. kategorije deset puta bolje opremljena priključnim oru-

dima od gospodarstava I. kategorije to nedvosmisleno potvrđuju.

Podaci koje iznosimo u narednom pregledu o postotku traktora koji se određenom mjerom koriste na gospodarstvima I. i II. kategorije tj. onima veličine do 2 ha, zatim na gospodarstvima III. i IV. kategorije tj. onima veličine od 2 do 5 ha i na gospodarstvima V. i VI. kategorije tj. onima većim od 5 ha to vrlo lijepo ilustriraju.

Tablica 10.

STUPANJ UPORABE TRAKTORA NA OBITELJSKIM
POLJOPRIVREDNIM GOSPODARSTVIMA
SLAVONIJE I BARANJE U 1989. GODINI

% uporabe traktora	Gospodarstva						ukupno	
	do 2 ha		od 2 - 5 ha		preko 5 ha		broj	%
	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
do 10 %	13	72,2	20	45,4	9	12,7	42	31,6
11% - 20 %	3	16,7	14	31,8	25	35,2	42	31,6
21% - 30 %	2	11,1	5	11,4	16	22,5	23	17,3
31% - 40 %	---	---	1	2,3	7	9,9	8	6,0
41% - 50 %	---	---	1	2,3	3	4,2	4	3,0
51% - 75 %	---	---	1	2,3	5	7,0	6	4,5
75 % i više	---	---	2	4,5	6	8,5	8	6,0
Ukupno	18	100	44	100	71	100	133	100

Izvor: Anкета o obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima u Općinama bivše ZO Osijek, 1990.

Na osnovi pregleda podjele traktora prema stupnju njihove uporabe zaključujemo da stupanj uporabe traktora raste veličinom poljoprivrednog gospodarstva. Međutim, i gospodarstva veličine 10 ha, kolika je bila maksimalna veličina anketiranih gospodarstava, nije dovoljna, uz uobičajenu proizvodnu orijentaciju i postojeću opremljenost priključnim oruđima, da se kapacitet traktora koristi u većoj mjeri. Doduše, treba naglasiti da je u nekim slučajevima na niži stupanj uporabe traktora utjecalo i posjedovanje dvaju traktora, što je naročito bio slučaj kod gospodarstava VI. kategorije. Od ukupno 28 Anketom obuhvaćenih ovih gospodarstava 2 traktora posjedovalo je 13 gospodarstava, odnosno 46,4%.

Na izvjesno povećanje stupnja uporabe kapaciteta traktora, kod nekih gospodarstava, djelovalo je obavljanje usluga drugima. Tako je u 1989. godini usluge traktorom obavljalo, od po 28 gospodarstava u svakoj kategoriji, jedno gospodarstvo ili 3,6% gospodarstava II. kategorije, 3 gospodarstva ili 10,7% III. kategorije, 5 gospodarstava ili 17,9% IV. kategorije, 7 gospodar-

stava ili 25,0% V. kategorije i 10 gospodarstava ili 35,7% VI. kategorije.

Usprkos niskom stupnju uporabe kapaciteta traktora na gospodarstvima, posebno onim nižih kategorija, izvjestan broj poljoprivrednika, posjednika tih gospodarstava, izrazio je želju za nabavom traktora i priključnih oruđa, izjavljujući da bi im, u uvjetima pune, pa i gotovo isključive, vlastite upućenosti na poljoprivredu kao izvor dohotka, posjedovanje traktora i odgovarajućih priključaka i obavljanje usluga drugima, omogućilo stjecanje dodatnih prihoda za domaćinstvo i zadržavanje svojstva poljoprivrednika.

Želju za nabavu traktora izrazilo je 21,4% poljoprivrednika I. kategorije gospodarstava, 17,9% poljoprivrednika II. kategorije gospodarstava, 28,6% poljoprivrednika III. kategorije gospodarstava i niti jedan poljoprivrednik viših kategorija gospodarstava, dok je želju za nabavom priključnih oruđa izrazilo 21,4% poljoprivrednika I. kategorije gospodarstava, 17,9% poljoprivrednika II. kategorije gospodarstava, 35,7% poljoprivrednika III. kategorije gospodarstava, a svega 10,7% poljoprivrednika IV. kategorije gospodarstava i 3,6% poljoprivrednika VI. kategorije gospodarstava. I ovi podaci ukazuju na utemeljenost ocjene o traženju mogućnosti sitnih poljoprivrednika da stjecanjem dodatnih prihoda omoguće svoje ostajanje u poljoprivredi.

4.5. VELIČINA GOSPODARSTVA I SUVREMENA TEHNOLOGIJA

Unapređenje poljoprivredne proizvodnje sa stajališta poljoprivrednog gospodarstva znači ostvarivanje veće, kvalitetnije i jeftinije proizvodnje. Jedna od pretpostavki unapređenja poljoprivredne proizvodnje nesumnjivo je i primjena suvremene, odnosno napredne tehnologije.

Tehnologija, shvaćajući je kao način postupanja, odnosno kao vještinu, koja se primjenjuje u određenom proizvodnom procesu, bitni je njegov sastavni dio. Postupci u proizvodnji koji izražavaju neku tehnologiju izazivaju učinke koji imaju svoja specifična i kvantitativna i kvalitativna obilježja. Nastojanje za ostvarivanje u proizvodnji učinaka najpovoljnijih obilježja naglašava problem iznalaženja novih tehnologija, i naročito problem njihove što šire primjene.

Otkrivanje novih tehnologija u biljnoj i animalnoj proizvodnji kao i u preradi osnovnih poljoprivrednih proizvoda predmet je, uglavnom, aktivnosti specijaliziranih znanstvenih ustanova što ne znači da se i sami poljoprivrednici ne mogu naći u takovoj ulozi. Me-

đutim, ono što se očekuje od poljoprivrednika, je to da prihvati novu tehnologiju i da je, u cilju unapređenja proizvodnje, primjenjuje u svakodnevnoj aktivnosti.

Mogućnost i sposobnost udovoljenja zahtjevu za primjenu suvremene, dakle nove i razvijenije, tehnologije u proizvodnim procesima i ostvarivanje odgovarajućih učinaka ima određene pretpostavke. To su obrazovanost i motiviranost poljoprivrednika, odgovarajuća ekonomska snaga gospodarstva odnosno domaćinstva poljoprivrednika, to je nadalje zadovoljavajuća razina tehničke opremljenosti, uže usmjerena proizvodna orijentacija, zatim tržišna orijentiranost gospodarstva, povezanost gospodarstva sa stručnom službom itd. Da li mala poljoprivredna gospodarstva ispunjavaju spomenute pretpostavke, odnosno da li posjedovna struktura utječe na mogućnost primjene suvremene tehnologije? O problemu mogućnosti primjene suvremene tehnologije na poljoprivrednim gospodarstvima, a u sklopu razmatranja problema posjedovne strukture, i govorimo gotovo na kraju jer su nam prethodna razmatranja, posredno već dala odgovor i na to pitanje. Naime nemogućnost racionalnog organiziranja proizvodnje na sitnim poljoprivrednim gospodarstvima, u smislu ostvarenja pune međusobne usklađenosti čimbenika proizvodnje, upućenost tih gospodarstava na svaštarenje u proizvodnji, niska robnost tih gospodarstava i njihova slaba tehnička opremljenost uz slabu obrazovanost i slabu motiviranost poljoprivrednika, čine mala tj. sitna poljoprivredna gospodarstva apsolutno neprikladnom osnovom za primjenu razvijene tehnologije.

5. POSJEDOVNA STRUKTURA U POLJOPRIVREDI REPUBLIKE HRVATSKE

Dosadašnja razmatranja utjecaja veličine posjeda na pretpostavke unapređenja poljoprivredne proizvodnje nedvosmisleno su pokazala da u uvjetima sitnog poljoprivrednog posjeda ne postoje uvjeti za unapređenje poljoprivredne proizvodnje. Sitni poljoprivredni posjed, i na njemu utemeljeno poljoprivredno gospodarstvo, ne omogućuju racionalnu organizaciju proizvodnje i za gospodarstvo svrsishodnu proizvodnu orijentaciju, ne omogućuju ostvarivanje zadovoljavajućeg stupnja robnosti, ne omogućuju postizavanje potrebne razine tehničke opremljenosti, a ne omogućuju niti primjenu suvremenih tehnoloških postupaka. U uvjetima takovih neodgovarajućih pa i nepovoljnih utjecaja na mogućnost unapređenja poljoprivredne proizvodnje, jedan od centralnih problema

postaje problem posjedovne strukture u poljoprivredi i tendencija u njenom mijenjanju.

Tablica 11.

POSJEDOVNA STRUKTURA U POLJOPRIVREDI REPUBLIKE HRVATSKE U 1981. GODINI		
Kategorija posjeda	Domaćinstava - gospodarstava	
	broj	%
bez zemlje	4783	0,88
do 0,1 ha	7415	1,30
od 0,11 - 0,50 ha	89810	15,78
od 0,51 - 1,00 ha	77537	13,62
od 1,01 - 2,00 ha	109261	19,19
od 2,01 - 3,00 ha	87027	15,29
od 3,01 - 4,00 ha	45853	8,06
od 4,01 - 5,00 ha	48710	8,56
od 5,01 - 6,00 ha	32675	5,74
od 6,01 - 8,00 ha	316456	5,56
od 8,01 - 10,00 ha	19310	3,39
od 10,01 -15, 00 ha	11000	1,93
od 15,01 - 20,00 ha	2226	0,39
preko 20,01 ha	1760	0,31
ukupno	569021	100,00

Izvor: Republički zavod za statistiku, Zgb.

Posjedovna struktura u kojoj od ukupno 569.021 posjeda, 470.396 ili 82,68% čine posjedi manji od 5 ha, dakle mali posjedi, 64.321 ili 11,30% posjedi između 5 i 8 ha, tj. srednji posjedi, a samo 34.304 ili 6,02% posjedi veći od 8 ha, koje smatramo, uvjetno rečeno, "velikim", što su i bili u uvjetima utvrđenog zemljišnog maksimuma, nesumnjivo obilježava usitnjenost.

Posjedovna struktura u kojoj dominiraju mali posjedi, pa prema tome i mala poljoprivredna gospodarstva, uvažavajući već utvrđeni utjecaj njihove veličine na organizaciju proizvodnje, proizvodnu orijentaciju, robnost gospodarstva i njegovu tehničku opremljenost ograničavajući je čimbenik uspješne poljoprivredne aktivnosti.

Napori za unapređenje poljoprivredne aktivnosti, za osposobljavanje poljoprivrede zemlje da u daleko punijoj mjeri pridonosi ostvarivanju svojih ekonomskih funkcija moraju stoga zahvatiti i mijenjanje posjedovne strukture, u smislu okrupnjavanja obiteljskog poljoprivrednog posjeda, kao pretpostavke okrupnjavanja obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava. Pretpostavljajući kao glavne uzroke stanja u sadašnjim

posjedovnim odnosima relativno slabu razvijenost izvanpoljoprivrednih oblasti i stoga njihovu nesposobnost da prihvate višak radnosposobnog stanovništva iz poljoprivrede, ali i nesposobnost da već prihvaćenim bivšim poljoprivrednicima osiguraju primjereni dohodak koji ih ne bi upućivao na potrebu ostvarivanja dodatnih dohoda iz poljoprivrede, neophodno je, kao pretpostavku mijenjanja posjedovnih odnosa i pozitivnog razvijanja posjedovne strukture u poljoprivredi Republike Hrvatske, razviti izvanpoljoprivredne djelatnosti i razviti njihovu sposobnost da na osnovi visokoproduktivnog rada osiguraju svojim djelatnicima primjerene i dostatne dohotke koji će ih osloboditi potrebe vezanja za selo i aktivnosti u poljoprivredi. U ovom slučaju, ne samo da će se osujetiti cijepanje posjeda i gospodarstava nasljeđivanjem, već će se riješiti i problem mješovitih poljoprivrednih gospodarstava te razviti perspektive čistih poljoprivrednih gospodarstava, gospodarstava čiji su nositelji ekonomski u potpunosti upućeni na poljoprivrednu aktivnost.

Razumljivo je da nastojanje za razvijanje posjedovne strukture, u smislu povećanja udjela krupnijih posjeda, moraju pratiti i odgovarajuća rješenja nositelja agrarne, i uopće ekonomske, politike i to prvenstveno u oblasti kreditne i porezne politike.

Na ozbiljnost problema posjedovne strukture i potrebu aktivnog djelovanja na njeno mijenjanje ukazuju i promjene u toj strukturi nastale u razdoblju od 1960. do 1981. godine, tj. tendencije u njenom razvoju.

Tablica 12.

POSJEDOVNA STRUKTURA U POLJOPRIVREDI
REPUBLIKE HRVATSKE U 1960., 1971. I 1981. GODINI

Go- dina	ukupno posjeda	Veličina posjeda					
		do 5 ha		od 5 - 8 ha		preko 8 ha	
		broj	%	broj	%	broj	%
1960.	653374	505510	77,37	94517	14,47	53347	8,16
1971.	661225	545015	82,43	76915	11,63	39295	5,94
1981.	569021	470396	82,67	64321	11,30	34304	6,03

Povećanje udjela malih poljoprivrednih gospodarstava, a smanjenje udjela većih u obiteljskoj poljoprivredi Republike Hrvatske, nastalo u vremenu od 1960. do 1981. godine naglašava bojazan da posjedovna struktura postaje sve nepovoljniji element u sustavu čimbenika obiteljske poljoprivrede Republike Hrvatske.

6. ZAKLJUČAK

U sustavu čimbenika aktivnosti obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava zapaženo mjesto zauzima posjedovna struktura kao izražaj raspodjele fonda poljoprivrednog zemljišta po kategorijama posjeda obrazovanih na osnovi njihovih veličina. Izražavajući broj posjeda određenih veličina, posjedovna struktura izražava i zastupljenost veličinskih kategorija obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, koja se na osnovama posjeda organiziraju.

Veličina posjeda, odnosno na njemu utemeljenog obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva, u značajnoj mjeri utječe na poljoprivrednu proizvodnju. Taj utjecaj dolazi do izražaja, prije svega, na području organizacije proizvodnje, proizvodne orijentacije, stupnja robnosti, tehničke opremljenosti i primjene razvijene tehnologije. Ispitivanjem utjecaja veličine obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva na iznijeta područja ustanovljeno je:

1. da je u uvjetima djelovanja, po zemljišnim površinama, malog poljoprivrednog gospodarstva koje raspolaže radnom snagom i elementima razvijene tehnike gotovo nemoguće optimalizirati odnose u uporabi osnovnih čimbenika proizvodnje, odnosno ostvariti punu racionalnost organizacije proizvodnje,
2. da je osnovno obilježje proizvodne orijentacije najvećeg broja gospodarstava svaštarenje, ali mjer

ra svaštarenja to je više naglašena što je poljoprivredno gospodarstvo manje,

3. da se autokonzum, jer je u najvećoj mjeri određen veličinom i strukturom obitelji i navikama u potrošnji, ostvaruje u gotovo svim gospodarstvima u, manje više, istovjetnim okvirima, u pogledu opsega i strukture, pa je s toga stupanj robnosti to veći što je poljoprivredno gospodarstvo veće,
4. da je tehnička opremljenost poljoprivrednog gospodarstva to bolja što je ono veće, kao i da veće gospodarstvo osigurava povoljniji stupanj racionalnosti uporabe tehničkih sredstava i
5. da se mogućnosti primjene suvremene tehnologije povećavaju povećanjem veličine poljoprivrednog gospodarstva.

Prema tome, saznanje da veće obiteljsko gospodarstvo omogućuje bolju organizaciju proizvodnje, veću naglašenost proizvodnje nekih proizvoda u inače svaštarskoj proizvodnji, viši stupanj robnosti, bolju tehničku opremljenost i veću primjenu suvremene tehnologije, onda povoljnu perspektivu u razvitku obiteljske poljoprivrede, pa i poljoprivrede zemlje u cjelini, čiji je izuzetno značajan dio obiteljska poljoprivreda, osigurava razvijanje posjedovne strukture u smislu okrupnjavanja obiteljskog posjeda, uz istovremeno smanjivanje njihova broja.

Dragutin Rilke, Ph.D. Božidar Petrač, Ph.D.

THE OWNER'S STRUCTURE IN THE SYSTEM OF ACTIVITY FACTORS OF FAMILY FARMS

Summary

The high share of family agriculture in agriculture of the Republic of Croatia, in possessing and utilization of basic agricultural activity factors, first of all agricultural and particularly cultivable and arable soil, agricultural manpower, technical equipment and productive live stock fund, makes the questions linked with the efficiency of family farms business operations an object of exceptional scientific interest. One of the questions is the size of the productive-technical units, i.e. the size of family farms and the owner's structure in family agriculture respectively.

The owner's structure determines the structure of the family agricultural farms according to the size. As their organizing depends on their size of family agricultural farms as well as on the production orientation, goods, technical equipment and the applied contemporary technology, this work is analyzing the size influences of farm on the above mentioned spheres.

By the analysis of the farm size influence on the production organization, production orientation, goods, technical equipment and the application of contemporary technology it was undoubtedly established, starting from all analyzed standpoints, that the supposition of the desired targets is the owner's structure development in the sense of its changing as to diminish drastically the number of small properties and farms and to enlarge the number of large ones respectively. In the other words, the tendency is to create the family agricultural farms large enough to realize successfully their part of tasks in the realization of economic agriculture functions.